

Gamlebyen historielag

Skriftserie nr 8

*Småglimt, dikt og bruddstykker
fra Gamlebyens historie*

Petter Hartnes med flere

Forord

Manuset for heftet bygger i hovedsak på artikler som tidligere har vært utgitt i *Gamlebyposten*, i tidsrommet 1999-2002, skrevet av Petter Hartnes. I denne utgaven er artiklene blitt litt revidert.

Petter Hartnes vokste opp i Kanslergaten 8, hans mor var fra Kampen og faren Christian var født på Sørenga i 1864 – og hans farfar samme sted, født 1818. Både far og farfar bodde i Strandgaten (nå: Bispegaten) 32. Petter Hartnes flyttet fra Gamlebyen i mai 1945. Et tilfelle gjorde at han ble engasjert i Gamlebyen igjen femti år senere. Det resulterte i medlemskap og senere styreverv i Historielaget, samt medlemskap i Oslo Selskab. Petter Hartnes har velvilligst gitt manuset fra artiklene og foredragene til Gamlebyen historielag, noe vi setter stor pris på.

I siste del av heftet er det en liten artikkel fra *Morgenavisen* i 1917, en skildring fra Bispegaten. Her gjengir vi også *Sangen til gamle Oslo*, skrevet av Ingrid Lie i 1984. Ingrid Lie var i mange år en ildsjel for bevaring av lokalmiljøet i Gamlebyen og en viktig bidragsyter til det som har blitt en positiv byutvikling de seneste årene. Dessuten gjengis et dikt av Karen Hansen og et av Ellen Marie Stranden, begge med barndom fra Sørenga.

I forbindelse med utgivelsen har vi hatt stor hjelp fra Gro Uldalen. Hun skaffet tilveie de opprinnelige filene fra *Gamlebyposten* og konvertert dem til Word – det er vi også takknemlige for.

Helge Godø
Skriftserieredaktør

Barndom i Kanslergaten

av
Petter Hartnes

Kanslergaten som den var finnes ikke mer. Det er kanskje ikke noe stort tap. Den besto av seks fireetasjes murgårder og på den andre siden et høyt plankegjerd som dekket en lagertomt, og jernbanen med sine damplokomotiver.

Men gaten lå på historisk grunn, gikk fra Bispegaten, gjorde en bøy ved Klemensgate (med K) og endte i Saxegaardsgaten. Der lå synlige rester av Clemenskirken.

Gårdene var som gårder flest, to oppganger, to leiligheter i hver etasje. Leilighetene besto av to rom og kjøkken med vedkomfyr, vedkasse og et skap du kunne gå inn i. I stuen en rundbrenner for koks, og i soveværelset en etasjeovn for ved. Falldo var det i trappeoppgangene.

I "min" gård - nr. 8 - bodde det hyggelige, solide folk. Det fantes lokomotivførere, los, overhavnebetjent, kontordamer og til og med en lys levende grosserer. Barna som vokste opp der den gangen ble ligningsdirektør, fylkeslege, administrerende direktør, ingeniører osv. Disse var fra samme familie med ni barn.

Søndag var høytidsdag etter en lang arbeidsuke. På godværsdager var folk ute og spaserte i findressen. Turen gikk vanligvis opp Nyveien (Kongsveien) til Sjømannsskolen, og man hilste og pratet med venner

og kjente. Så mange folk at det sto en "kanonfotograf" ved Sjømannsskolen. Så var det hjem til hvit duk og stek, hvis økonomien tillot det.

Søndagstur til Sjømannsskolen, ca 1929. Fra venstre: Petter Hartnes (12 år), hans venn Per Borgen og hans tante – samt broren Erik Hartnes.

Det hendte at ut på kvelden kunne du se noen gubber borte i en krok, som sto og stirret opp mot Ekeberg. På Sjømannsskolen var det et lys som slukket presis kl. 8. Gubbene stilte "tambakkene" sine og ruslet hjem. Lyset markerte "et glass" (en skipsvakt).

Tragedier rammet også vår gård, og to ungdommer ble borte. Karen druknet i en båtulykke på havnen og medisinstudenten Eivind druknet på skitur i Nordmarka. Ved begravelser ble fortauet foran gården dekket med granbar. De etterlatte gikk med et bredt sørgebånd på armen. Du kunne iblant se eldre herrer stanse og ta av seg hatten når et gravfølge passerte.

Underholdningen besto av gatemusikanter med forskjellige instrumenter, bl.a. sag. Som lønn for prestasjonene kom det dalende ned papirtutter med noen øre. Kjent over det meste av byen var originalen "Sving deg", eller "Tusensangeren". Det var ikke tusen vers, det hørtes bare slik ut.

Eller fikk vi besøk av fiskemannen med grønn drakjerre med fisk på isbiter, og av skjærsliperen. Kremmere med sine innholdsrike koffert-er kom også iblant.

Vi hadde ingen løkker, men Ekeberg. Vi holdt oss i gatene hvor det var mange barn og lite trafikk. Guttene hoppet bukk, "lange seg" og "hatti", slo hjul - to forskjellige - kappet land, vippet pinne og kastet på stikka. Lykken var når du kom nærmest veggen og skulle rasle først.

De ervervede femøringer ble ofte investert i Skars konditori på hjørnet av Oslogate. Der fikk du et stort kremmerhus med kakesmuler for 10 øre. Jentene hadde noen blodige sangleker - "...døden skal du lide. Den som kommer aller sist skal i den sorte gryte". Sammen lekte vi gjemsel og sisten. Om vinteren yrte det av unger som akte på forskjellige ting i Klemensgate. Det var ikke rare hellingen, men det gikk nedover.

Når skoleferien begynte kunne en se en hest og en godt lastet vogn fo-

ran nr. 8. Det var vi som skulle på landet og tilbringe noen deilige uker på en bondegård på Nettet ved Bundefjorden. Men først måtte vi kjøre to og en halv mil utover "Liabroveien". Far kom hver lørdag med "pappabåten".

Minner fra barndommen er knyttet til farver, lukter og lyder. Angående det siste husker jeg slag mot metall fra Jernbaneverkstedet i Bispegaten, hestebjeller en morgen, det var påbudt fra 14. oktober (første vinterdag) og hvin fra sledemeier, som betød at jeg gikk en kald dag i møte.

I sangen "Lyckliga gatan", står det: "Tystnad har leken, tystnad har sången". Det har den også gjort i Kanslergaten.

Gamlebyen skole 1924-1929

Av

Petter Hartnes

Min far Christian vokste opp på Sørenga og gikk på Grønland skole til 1878. Noen år senere ble Gamlebyen skole bygget. Der begynte jeg i 1924.

Skoleveien var ikke lang fra Kanslergaten hvor jeg bodde, men det var mye å oppleve underveis. Du kunne nedover Bispegata se en lang karavane med hester som dro lange, grå, innelukkede vogner. De kom fra stallen oppe ved Kværner og skulle starte sine runder med dotømming. Om vinteren kunne du se koner inntullet i store sjal som kom oppe fra Ekeberg. De dro på margarinkasser på to hjul, og skulle ned til bryggene for å prøve å finne kullbiter eller annet å putte i ovenen.

Ofte møtte vi biskop Johan Lunde utenfor sin gård. Han spaserte med sin sorte kalott og hadde alltid et vennlig ord til oss barna.

Skolen var veldig stor og det krydde av barn. Vi måtte stille opp for innmarsj, gutter og jenter hver for seg. Frk. Sikkeland var en myndig, men snill dame med et kristent livssyn. Vi lærte mange salmevers som sitter i minnet; f. eks. kan jeg etter 75 år huske en salme som jeg aldri har hørt senere: "Et lite skib, ved aftenstid, henover sjøens bølger gled". Det handlet om stormen på Genesarets sjø. Vi hadde håndarbeidstimer, hvor vi bl.a. sydde en pose av blåtøy som vi broderte navn på.

Fra 3. klasse fikk vi mannlig lærer, Jacobsen. Timeplanen ble nu utvidet til vanlige skolefag (uten fremmede språk). Karakterene var fra 1 - 6. I 1928 leste læreren et selvskrevet, følelsesladet dikt om Roald Amundsen, som var blitt borte i isødet. To år tidligere hadde vi fått en fridag for å se luftskipet "Norge" fortøye til landingsmasten på Ekeberg under sin vei over Nordpolen. Tusenvis av folk gikk der og trakk i sølen.

En vinter hadde vi vikar, en underoffiser, med navn Haugen. En dag fikk vi med lapp hjem hvor han foreslo mer frisk luft i klassen. Det fikk vi. De som ikke lå syke hjemme satt med yttertøyet på. En dag tok han oss med på skitur i Østmarka. På Nøklevann møtte han en dame og siden så vi ikke mer til ham den dagen. Han arrangerte et improvisert langrenn med fellesstart, bare oppoverbakker, til Ulsrud kafé, hvor vi skulle spise.

Sangtimene med Stueland var ikke bra. Han var illsint og reagerte voldelig på våre sangprestasjoner. Gymnastikk-lærer Hans Hegna var en robust telemarking som senere ble gymnastikkinspektør i Oslo. Lærer Saunes var ved skolen i mange år. Han var original og ble en del plaget, men nedla et stort arbeid for å skaffe elever læringe plasser ved Aker eller Nylands verksteder.

Avstraffelse med ris, rapp over fingrene med linjal o. a. forekom. Oppdragelsesmetodene kunne være tøffe også hjemme. En dag dro læreren Knut i øret så blodet rant. Da vi foreslo at han skulle klage hjemme, sa han: "Erru gæern, da ryker det andre øret åsså".

Legemsøvelsene var linjegymnastikk og slåball i skolegården. Gamlebyen hadde ingen løkker hvor vi kunne utfolde oss. I gangen på

skolen hang det bilder i glass og ramme med lag som hadde vunnet skolemesterskap i slåball. Lusefrøken kom jevnlig med sin finkam.

”Oslo Skoles Musikkorps” var navnet på Gamlebyen skoles musikkorps. Foto fra 1930-årene, utlånt av Knut Madsen.

Tilbakeblikk på idrett i Gamle Oslo

av

Petter Hartnes

Gamlebyen hadde ingen løkker og Klosterenga var nærmest, men det var banen til Kampenklubben Odd. Vi spilte fotball på "Hestehagen" ved Ekeberg Hovedgård, og hoppet på ski på "Svenskesletta" ved Jomfrubråten.

Jeg utelater her Forward og Gamlebyen Idrettsforening (GIF) fordi det er mange som vet mer om disse klubbene enn jeg gjør. Det er fristende å nevne Ekeberg Sportsklubb og Ekeberg Arbeideridrettslag som var klubber med mange medlemmer, hvor av flere fra Gamlebyen. Disse tilhørte imidlertid Aker idrettskrets.

Ekeberg Sportsklubb gjorde seg bemerket som en av landets beste løperklubber med bl.a. 2. plass i Holmenkollstafetten i 1926. De første klubbene hadde navn etter bydelen, Oslo Fotballklubb, Oslo Idrettsforening og Oslo Skiklubb¹.

Oslo Skiklubb ble stiftet i 1890-årene av legen (ved Oslo Hospital) Cato Aall. Han hadde bakkerekorden i Holmenkollbakken i 1896 med 24,5 meter. Han deltok i hvert fall fram til 1906. Skiforeningen har

¹ At disse klubbene og foreningene hadde "Oslo" i navnet sitt skyldes at det var navnet på Gamlebyen frem til 1925, da Kristiania overtok navnet "Oslo".

fortsatt et fond som bærer hans navn. Klubben ble mest kjent for sine hopprenn. De første i en bakke fra kirkegården og ned til Alna. Der var det musikk, flagg og mange tilskuere. Sarabråtrennet (østkantens Holmenkollrenn) ble arrangert i årene 1900 til 1928. Det var stor deltakelse og ærerikt for en østkantgutt å få delta. Jeg har sett bilder fra rennet med hester, sleder og hundrevis av tilskuere på Nøklevannet. Klubben hadde en hytte ved Guldsmeden i Østmarka.

Roy Hansen (venstre) og Knut Madsen som var to av deltakerne på laget i 1000 meter stafett, hvor Gamlebyen Idrettsforening i 1947 vant Norgesmesterskapet for juniorer.

St. Halvard var en av byens beste sykkelklubber. Audun Larsen ble nordisk mester og Reidar Hansen (Nappa) norsk mester på landevei.

Arnt Larsen var både leder og en god rytter. Banesykling på velodromen på Dælenengen trakk alltid fulle hus.

Verdensmesteren på skøyter, Bernt Evensen (Bæla) beseiret der flere av Europas beste ryttere. Fra St.Halvard deltok flere. Harry Haraldsen var med i Olympiaden i Berlin i 1936 (han deltok også på skøyter der). Andre gode ryttere var Leif Øyseth (3. plass i nordisk), Einar Christiansen, Håkon Skar m.fl.

På en rankingliste over byens beste idrettsutøvere gjennom tidene fra 1972 figurerer fra Gamlebyen: Harry Haraldsen (sykkel og skøyter), Roar Bakke (ishockey) og Tormod Norman (svømming).

Ishockeytrening for gutta i Forward på Jordal, foto fra 1930-årene, utlånt fra Petter Hartnes.

Gamlebyjenta som satt ved kongens bord

av

Petter Hartnes

Helga Hansen ble født i 1915 og vokste opp i St. Halvards gate. Hun var en aktiv jente med mange venner. Ofte hjalp hun bakermester Chr. Lindahl, en drivkraft i Gamlebyen. Han var formann i velforeningen Oslo Selskap, formann i Menighetsrådet, søndagsskolelærer, leder av Oslo Kor og en av initiativtakerne til aldershjemmet Peik. Helga hjalp ham blant annet med å gå med Menighetsbladet (- postkassene stod ikke i første etasje den gangen) og kreve inn årskontingenten på kr 2, helt fra Schweigaards gate til Ryen, for Oslo Selskab.

Helga Hansen (senere Helga Modalsli) på Ballsletta, ca 1925. Foto utlånt av sønnen Sigbjørn Modalsli

Vahl var skolen for hele østkanten, og Helga tok sin realskoleeksamen og artium der. Under et kristelig studentmøte i London møtte hun ham som skulle bli hennes mann, Jacob Modalsli. Modalsli var politiker i Kristelig Folkeparti og hadde mange verv før han ble fylkesmann i Østfold.

Etter at Helga 30 år gammel fikk polio, måtte hun tilbringe resten av livet i rullestol, noe som ikke hindret henne i å løse mange oppgaver fra fylkesmannsboligen på Jeløya.

I forbindelse med NM på skøyter i 1971 hadde hun kong Olav som overnattingsgjest. Hun fikk da laget i stand et barnetog med kongen på balkongen. Senere var hun i middag på Slottet.

De siste atten årene har hun vært sekretær for menighetspleien i Jar, Haslum og Eiksmarka.

På grunn av den økende trafikken i Gamlebyen i 1960-årene flyttet omtrent alle som hadde sine røtter der ut av bydelen. I 1998 ble det tatt initiativ for å samle noen av utflytterne som ikke hadde sett hverandre på mange år. Møtene ble holdt i Gamlebyen kirke og ble kalt "Helga-samling".

Det var ikke vanskelig å bli enige om at vi føler oss privilegerte som fikk vokse opp i Gamlebyen (Oslo før 1925). Under Ekeberg, med kort vei til sentrum, i et yrende liv med solide borgere i rolige omgivelser og med en lang rekke fine forretninger i Oslo gate. Det var den gang skolen hadde 1200 elever og søndagsskolen hadde 900.

Gamlebygutten som lurte Gestapo

av

Petter Hartnes

Erling Espeland var en aktiv idrettsgutt, og stup var favorittøvelsen. Middelskole og artium ble tatt ved østkantens store skole, Vahl. Erling ble født i 1917 og vokste opp på Saxegården. Hans far var banemester ved Oslo Østbanestasjon - og en av de mange jernbane-folkene som bodde i Gamlebyen.

Vi var fortsatt i "de harde trettiårene", og Erling ville bli journalist. Det oppnådde han i avisen *Vestopland* på Gjøvik i konkurranse med 84 søkere. Hans redaktør var Torstein Lange, som ble nazist under annen verdenskrig.

Erling ble under krigen vervet til etterretningsorganisasjonen XU, som var direkte underlagt London og mistet mange folk. Høsten 1941 ble han beordret inn i Nasjonal Samling og levde da i tre og et halvt år med sine medborgeres forakt og med livet i hendene hver dag. Han kunne hver dag gi viktig informasjon om nyhetene fra London, fra samtaler mellom Gestapo og NS-folk, fra hemmelige nazimøter og fra Torstein Langes post. Ute i befolkningen var alle radioapparater inndratt. Erling skrev anonyme brev så fylkesførereren arresterte Lange og fikk bråk med rasende tyskere. Angivere fikk anonyme brev hvor de ble truet til å holde munn.

Gestapo ble snytt for viktig informasjon da Erling lot som om han ikke klarte å rulle opp den for tyskerne plagsomme illegale avisen Folkeviljen. Erling var medarbeider der. Kaldblodighet, mot og utrolig hell gjorde at han ikke ble avslørt, i motsetning til mange nære medarbeidere.

En dag ble en av hans nærmeste, en dame, arrestert. Hun fikk tatt sin giftpille, men hun var så verdifull for tyskerne at hun ble sendt til sykehuset og overlevde. Utenfor rommet hennes satt det væpnet vakt natt og dag.

En dag på sykehuset kom det to mann inn, slepende på en blodig kar som jamret seg høylydt. Det gikk som beregnet. Vekten reiste seg fra stolen og lot maskinpistolen bli liggende. Han ble raskt slått ned og ”den blodige” tørket av seg ketchupen. Hun ut på en sparkstøtting, over i en bil og over til Sverige.

Da krigen sluttet, ville han ikke være hovedvitne mot sin redaktør, men vitnet mot torturister og gestapister som gjemte seg i tyske fangeleire.

Da regjeringens skip kom opp fjorden en av fredsdagene, ble Erling og noen få andre plukket opp fra en skøyte ved Drøbak og bedt inn som takk for innsatsen. Ordener eller utmerkelser ville han imidlertid ikke ta imot.

Erling Espeland vokste opp i Saxegården i Gamlebyen og var aktiv motstandsmann under krigen, som medlem i den hemmelige organisasjonen XU. Han døde i høsten 2005.

Erling brukte deretter hele resten av sitt yrkesaktive liv i pressens tjeneste. Han ble etter krigen redaktør i avisen Samhold på Gjøvik. Inntil han døde høsten 2005 levde han sitt rolige pensjonistliv i Oslo, uten at krigens opplevelser har satt merkbare spor.

Kongshavn

Av

Petter Hartnes

Hvis du tenker deg en linje ned fra Sjømannsskolen mot sjøen og krysser Mosseveien, så ligger Kongshavn her. I middelalderen het stedet *Eikabergstøen*. Historien forteller at Sverre Sigurdson i angrep på baglerne i 1197 ledet sine birkebeinere opp skaret² fra Eikabergstøen. De gikk ned Ryenberget for å utkjempe ett av sine mange slag mot baglerne. Håkon Håkonsson landet i 1240 med sin hær av Birkebeinere samme sted. Han skulle møte hertug Skule i den blodige kampen som avsluttet 100 år med borgerkrig. Disse hendelsene kan forklare grunnen til navnet Kongshavn. En annen grunn kan være at i 1531 lå kong Christian II der med sine 30 skip og 6000 landsknekter før sitt mislykkede angrep på Akershus.

Kongshavn var opprinnelig en del av gården Munkehagen som tilhørte Oslo Hospital. I 1798 ble Munkehagen overdratt fra Oslo Hospital til Jomfrubråten gård. På 1800-tallet ble eiendommen delt i tre hvorav søndre Kongshavn er den aktuelle.

Fra omkring 1750 til 1830-årene var Kongshavn et godt besøkt vertshus, kjent for helsebringende kildevann. I 1764 anbefalte stadsfysikus K. Lincke kilden som et sunnhets- og legemiddel. Kong Oscar den I ble en gang rodd ut til kilden, og det krystallklare vannet ble kalt

² Sannsynligvis det som nå heter Karlsborgveien, veien som går opp fra Mosseveien til Sjømannsskolen.

"Kongens Kilde-Vand". I 1890 ble kildevannet brukt da det ble anlagt en brus- og seltersfabrikk i bryggehuset.

Noen år senere ble Kongshavn et forlystelsessted med bad og het da Kongshavn Bad frem til rundt 1920 og Kongshavn Sommerteater frem til 1946.

Det ble fra 1904 spilt revy og den første het "Kjærlighet på Kjødbasaren". Det var også varietéforestillinger og konserter med orkester ledet av den kjente Kristiania-borgeren Theodor Løvstad.

**Under St. Hansmarkedet er
Kongshavns Bad Byens
bedste Utfartssted.**

De bedste Artister.
Den eneste Revy i Byen er:
Stor Succes „Farris“ Stor Succes
Det berømte italienske Sangerpar.
Obs. Gorla. Obs.
S/S „Moss“ fra Flytebryggen hver
Halvtime — 10 Minutter fra Oslo-
trikken. Telefon 15414.
NE I I Tiltælde Regn er Telt
spændt over Haven. c 4211

Riksdagsmannen Fredrik Schmidt skriver i sitt dikt *Afsked med Lade-gården i Oslo* i 1807:

*Jeg stiger opp Fjeldets bratte sider.
Og vandrer av en bugted Fodstie ned.
Til Kongshavn Bugt hvor brudte bølger glider.
Mod Klippens Fod did Kristjan måtte flye
Og fredlys i dens Hule søke lye*

Det siste om hulen er fantasi, men diktet bærer vitne om at Kongshavn var høyt skattet av mange.

Fornøyer og bad

Fra 1838 ble Kongshavn et bad og fornøyessted. Det fortsatte etter den private eierperioden. Rundt 1900 ble flere bad i området nedlagt. Kongshavn begynte da å ta betalt, 25 øre den første sommeren. Det var dame- og herrebad. Badedrakter kunne leies, men ikke alle hadde penger til det. Det kom klager når dampbåten Ceres passerte på vei til sommerstedene. Kvinnelige passasjerer kunne se nakne guttekropper. Sommerstedet var blant annet den da vakre, skogkledde Sjursøya, som Johan Borgen har skrevet om i *Lillelord*.

P. Chr. Asbjørnsen skrev rundt 1850 om dansehuset i Kongshavn som "i sommertiden flitteligen besøktes af byens Tjenestepiger og Grisetter³, Haandverkere, Slusker, Matroser og Studenter hvor byens adstadige Borgermenn slog sin potte Kegler på banen opp i Skoven om Søndags eftermiddagen, medens deres poder jublende svingede sig i karusellen".

³ *Grisette* betyr: Ung, arbeidende pike, (modist, vaskepike, sypike etc) som står i et mer eller mindre løst forhold til studenter og kunstnere.

En lignende beskrivelse⁴ ble forfattet av en engelsk jurist på besøk i Christiania i 1833:

”Til slutt en utflugt til et enslig hus ved foten av en ås, omgitt av trær, på den andre siden av fjorden. Dette er Kongshavn, et anerkjent utfluktssted for de lavere klasser i Christiania og da særlig tjenestepikene. Hver søndag kveld møter de frem i sin beste puss og fordriver tiden med dans. Rommet er ikke særlig stort, men det har et elastisk gulv og ganske mange kan danse behagelig på en gang da gulvet er bare for de dansende, mens tilskuerne holder til på et galleri som løper rundt hele rommet. Punsj, etc. servers ovenpå.”

Senere skrev professor Edvard Bull at Kongshavn var stedet der man badet om sommeren og gikk på ball om vinteren.

Revy

Hans P. Lødrup skrev at Kongshavn var en blanding av en rommelig østlandsk skysstasjon og et shakespearsk teater. De to lange trebygningene med svalganger og det store tunet ga minnelser om en skyssstasjon. Men den troskyldige lille scenen, hvor folket satt kloss innpå, var naiv som Shakespears teater. Nede i gården satt populasen, in the pit, med øllene og smørbrødene, på svalgangen den velhavende borgerstand med duket bord og med cigar og så på løiene.

Det manglet ikke på poetiske uttalelser om Kongshavn. "Månen, stjernene og fyrlyktene speiler seg i sjøen og bølgene skvulper mot stranden i takt med valsemelodiene fra det lille orkesteret". De løvrike kronene til lind- og kastanjetrærne går igjen i lovprisninger. Med

⁴ *Vår by*, september 1956

toget buldrende nær scenen ble det en spesiell revy med kunstpauser når toget passerte.

Det ble fra 1904 spilt revy og den første het "Kjærligheten på Kjød-basaren". Teateret hadde en yppelig skribent i Theodor Løvstad frem til hans død i 1913. Han dirigerte også orkesterkonserter der og var redaktør av et satirisk ukeblad *Vikingen*. På Bygdøy finnes Theodor Løvstads vei og det står en byste av ham. Hans sønn Brinck Løvstad skrev om tidens hendelser i de berømte "Kal Olsen fra Vika"-revyene. Scenen var ikke større enn et passelig stuegulv så det var trangt om plassen når hele familien Kal Olsen var samlet der. Et forfatterpar Larsen & Fjeld laget i mange år sprudlende Christianiarevyer.

I 1916 het revyen "Farris" og det averteres "Byens beste utfartssted", hvor "S/S Moss går fra Flytebryggen hver halvtime". I 1924 het revyen naturlig nok "Farvel Kristiania". Det året skiftet byen navn.

I 1928 debuterte en 15 år gammel jente, Oda Fjeldstad, i balletten. Hun var blitt instruert av bl.a. Per Aabel (sammen med Sonja Henie). Hun fikk senere en strålende karriere som revyskuespiller på Dovrehallen, Chat Noir og på mange turneer bl.a. med Jens Book Jensen og Harry Brandelius. Etter fylte 70 år spilte hun med stor suksess på Seniorteateret, ifølge teaterets leder Tor Stokke.

Oda Fjeldstad

I balletten den gang danset også Aud Schønemanns mor Dagmar Kristensen og tante Kitty. Dagmar var også solodanser og instruktør. Aud Schønemann sa hun mange ganger var på Kongshavn og så mor og tante danset. Hun sa det var synd at et så intimt og koselig sted ikke hadde livets rett. Revyen i 1932 het "La oss fremdeles være kammerater" og da spilte Kari Steen (Disen).

Revyen "Hurra vi lever" spilles i 1934. Teksten på avslutningssangen sto på en stor skjerm. Med hele ensemblet på scenen sang de og publikum:

*Møt mig i kveld på Ekebergæs fjeld
 en stund etter sol har gått ned,
 der skal vi to bygge og bo
 i ly opp i åsen et sted.
 Og du skal få hvile så trygt på mitt fang
 Til vi av drømme bli vekt ved fuglesang.
 Møt mig en kveld på Ekeberg's fjeld.
 En kveld under stjernenes veld.*

Ekebergguttene Erling Zetterstrøm (f. 1904) og Einar Kristoffersen (f. 1900) var gjennomgangsfigurer i mange år. Einar Kristoffersen skrev mange av visene. "Trekkspillkongen" Hans Erichsen arrangerte mange matineer med amatørkonkurranser. I 1922 vant Zetterstrøm og Kristoffersen. Året etter debuterte de på Kongshavn. Som mesteparten av ensemblet opptrådte de på Dovrehallen om vinteren. De opptrådte også i en revy på Chat Noir og hadde mange turneer, den siste sammen med Rolf Kirkvåg i 1958. De spilte inn mer enn 100 grammafonplater. Populære viser som *Smuglervalsen* og *Den norske fiskermann* ble solgt i over 50.000 eksemplarer.

Det har vært skrevet at revyen opphørte da krigen kom. Men Zetterstrøm og Kristoffersen dukket opp igjen med revyen "Takk for sist" (1946). Og da sang de:

*God aften kjære venner, her har de oss på ny
vi ønsker dem velkommen, til vår by og vår revy.
Vi har vært stengt i mange år, på grunn av tyranni
Nå er vi atter norske og nå er vi atter fri.*

*Jeg skulle ønske Scharffenberg og Berggrav var her nå
Ja dem, Pål Berg og Seip, dem vil jeg gjerne hilse på.
Jeg kanæke se noen kjente, jo der sitter sikkert ti,
Som alle har vært innafor og nettopp slippi fri*

Einar Kristoffersen (t.v.) og Erling Zetterstrøm, som bodde i Svingen 7.

Høsten samme år (1946) brant revyscenen ned og så "var eventyret ute".

Eierne av Kongshavn

Det har vært mange eiere av Kongshavn opp igjennom tidene. Fra midten av 1700-tallet har vi oversikt over disse:

- 1760 prokurator Brønlund,
- 1761 generalauditør Lengnick,
- 1763 generalauditør Friderichsen,
- 1796 assessor Nielsen,
- 1803 Claus Tullin,
- 1806 Ludvig Mariboe,
- 1823 traktør Erik Nilsen Lunde (vertshus),
- 1832 salmaker Henrik Detloff,
- 1838 politiadjutant Dass og stiftoverrettprokurator Scnøneyder,
- 1846 kjøbmand Randin Lytken,
- 1850 kjøbmand Lossius Brandt,
- 1864 skolebestyrer Hartvig Nissen,

- 1867 sorenskriver Ole Thommesen,
- 1874 assuranedirektør Jørgen Gjerdrum

Frem til 1850 disponerte eierne bare bygningene, etter det fram til 1890 ble det brukt som privat landsted.

I 1890 inngikk restauratør Math. T. Hansen kontrakt med Christiania Aktie-Ølbryggeri om eneleveranse av øl mot kapital til drift av stedet. 1894 restauratør Hagbarth Nielsen. Auksjon kr. 42.000, 1901 på ny auksjon. Direktør K. A. Andersen (Dovrehallen) drev det frem til 1915 da direktør F. W. Johansen overtok. Bryggeriet sto lenge bak driften. NSB truet med å ekspropriere stedet og fikk kjøpt det for bare kr. 11.700,-.

Firma Indikator A/S ved Rune Aschim kjøpte eiendommen av NSB i året 2001. Restaurantbygningen og uthuset står fortsatt. Arbeidet er satt i gang med å gjøre stedet i stand, slik det engang var etter tegninger og bilder fra Oslo bymuseum. Kratt blir ryddet og kildevannsgrotten åpnet. Byantikvaren er engasjert i arbeidet.

Fotografi av Kongshavn fra seilskutetiden. Teateret kan sees midt på høyre halvdel av bildet.

Oslo opp av asken

av

Petter Hartnes

Natt til den 17. august 1624 brant Oslo for fjortende gang. Kongen, Christian den IV, kunne da realisere sin plan om å bygge sin by, Christiania, under murene til Akershus festning.

Flyttingen kom ikke som noen stor overraskelse for de som bodde der. Det var en trussel de hadde hatt hengende over sine hoder siden den forrige brannen i 1567. Daværende konge, Fredrik den II, gikk inn for å flytte byen den gang, men ble møtt av sterke protester. Borgerne lovet å bygge en mindre brannfarlig by med større avstand mellom husene. De lover også å sette fyr på sine hjem ved svenske angrep. De gjorde det også i 1567, men da etter ordre fra kommandanten på Akershus. Dette var under syvårskrigen og byen var angrepet av svenske tropper. 18. mai foregikk det et stort slag på Ekeberg, stedet vi ennå kaller "Svenskesletta".

Der var vanskelig å bli der og bygge opp igjen Oslo. Blant annet var håndverks- og handelsvirksomhet forbudt. Men der hadde de sine røtter og næringsgrunnlag. Det var vel fortsatt byggemateriale fra ruinene etter de monumentale bygningene nede på Øra. De var bygget av kalkstein som var et godt materiale for kjeller og grunnmur.

Biskopen ble boende i Oslo, men St. Halvardskatedralen mistet etter hvert sin betydning. Den ble revet i 1680-årene. Når du går nedover

Grønland, går du på hellig grunn. Deler av kirkeruinen ble droppet i leira der for å få en farbar vei.

Det er bekreftelser på at det fortsatt var liv i Oslo på tross av alle forbud. I 1640-årene var det et jernstøperi i drift ved ruinene av Nonneseter kloster. De levde bokstavelig talt av krig og kjærlighet. Støpte kanoner og kirkeklokker. Går du en tur på Forsvarsmuseet, ser du en liten kanon som ble støpt der.

Med det samme du er på Forsvarsmuseet kan du ta en tur opp i Romerikshallen. Kalt så fordi bønder fra Romerike ble utkommandert til å bygge opp igjen hallen etter en brann i 1700-årene. Der ser du en stor, fin kamin plassert der en gang av stattholder Urke. Av en eller annen grunn ble den fjernet av hans etterfølger Hannibal Sehested, som var kongens svigersønn. Utrolig nok havnet den i Oslohuset. Det var fattighuset og må ha blitt overført i Sehesteds funksjonstid, 1641-45. Da Oslohuset fikk en adresse, ble det St. Halvardsgate 8, og kaminen ble stående der en 2-300 år.

I 1720-årene får en rik enke, Karen Toller, reist Ladegården på ruinene av bispeborgen. Da Christian den IV flyttet byen, fikk han et problem. Folk hadde buskap og det var beitemark nok, men ikke vinterfôr. Slåtten måtte foregå i Oslo og da mest på Ladegårdens søndre eng (Sørenga). Fôret ble da samlet i lade i Ladegården.

I 1737 ble Alunverket reist under Ekebergfjellet. Alun har mange anvendelser. Det brukes til garving, er et farvestoff og stanser blødning i småsår. På tross av at flere av byens velstående sto bak var det flere kriser inntil den endelige slutt i 1815. Verket hadde en storhetstid i 1801, som folketellingen viser. Da hadde verket 138 ansatte, egne ar-

beidsboliger og til og med en egen skole. Det året hadde Oslo 624 innbyggere.

I 1830-årene bodde Henrik Wergeland i Grønlien. I "Hasselnødder" skriver han at han red på Veslebrunen utover mot Gamlebyen. Han dormet av under humlens surren og våknet ved at Veslebrunen hadde stoppet. Han befant seg ved en liten, "simpel" hytte oppe i fjellet ved fiskerleiet Grønlien. Der så han utover fjorden og byen og Maridalsfjellene i det fjerne. Han kunne over fjorden høre militærmusikken fra festningen. Han fikk kjøpt den "simple" hytten.

Når han skulle til Christiania, måtte han ro over fjorden. Veien ble åpnet i 1859 og fikk det fine navnet "Ljabrochaussen". Han tok nok gjerne årene fatt fordi han fikk sette dem inn hos en krovert, som hadde en ung, vakker datter. Amalie Sophie Bekkevold het hun, og ble fru Wergeland.

På grunn av sine mange bravader fikk han aldri noe prestekall. Men han var antagelig venn med presten, Iver Hesselberg, i Oslo kirke. Der fikk han holde to prekener. Jeg liker da å tenke på det satt en ung kar på 18-20 år der og hørte Wergelands prekener. Det var i tilfelle min bestefar.

Det er vel ikke så mange i dag som har en bestefar som ble født i 1818. Det skyldes at han var sjømann og giftet seg sent. Min far var sjømann og giftet seg sent, og legger jeg til mine noen-og-åtti år, er vi tilbake til 1818.

Han bodde i et spesielt miljø, et lite samfunn for seg. Det var i Oslo Strandgate (Bispegaten). Den var på nordsiden begrenset av restene av Karen Tollers praktfulle barokkhage, som hadde gått helt ned til

sjøen (ca 200 meter). På den andre siden Sørenga. Gaten sluttet ved Bjørvika. Det var et maritimt miljø. En telling i 1860-årene viser 21 eiendommer, hvorav 15 er bebodd av losere.

Nederst bodde Peder Olsen, som var eier av tre eiendommer, nr. 33, 35 og 37. En dag banket det på en av hans dører og utenfor sto en liten familie; mor, far og en gutt på tre år. De ville gjerne leie et rom, og det fikk de. Mannen presenterte seg og sa han het Henrik Ibsen.

De to Oslo-årene ble en nedtur for Ibsen, økonomisk og på andre måter. Han søkte iblant sin trøst i flasken. At han der i 1862 skrev "Kjærlighetens komedie" gjorde ikke situasjonen bedre. Det ble ikke antatt ved Christiania Theater, og ikke utgitt i bokform før ti år senere. Året etter skrev han imidlertid ett av sine hovedverk "Kongsemnene". Hvor meget han da ble inspirert av sine omgivelser er ikke godt å vite. Det er grunn til å tro det når han senere skrev "Terje Vigen".

Ifølge Ibsen rodde han til Danmark i 1809. Han måtte sikkert treffe gamle sjøulker som hadde vært til sjøs på den tiden. Ingen av dem hadde vel rodd til Danmark, men de var vant til å ro langt. Det hendte skutene ble loset helt til Færder, og var det da ikke høvelig vind, var det bare å ro hjem. Det var skysstasjoner underveis så de kunne overnatte. Min bestefar var antagelig god til å ro. På hans losskilt står det gravert bak: "Første premie losenes kapproing 17. mai 1846". Dette var kanskje et ledd i en 17. mai-feiring. Kong Carl Johan hadde undertrykket all slik feiring, men han døde to år tidligere.

En annen spesiell yrkesgruppe i Oslo var de kloke konene. De holdt til i Gravergaten (Konowsgate). Det foregikk i to generasjoner, datter fulgte mor. Mest kjent ble Anna Brandfjeld fra plassen med samme

navn oppe i Ekeberg. Hun var landskjent, og hadde stor søkning. Hun gjorde blant annet meget for folk med engelsk syke. En utbredt sykdom som angrep skjelettet. Hennes råd til alle var: "mere frisk luft". Hun fikk også en del problemer, og ble noen ganger truet med kvakksalverloven. Hun døde i 1905, men det var kloke koner i Gamlebyen frem til 1955.

Portrett av Anna Brandfjeld, fra barnebarnet Ørnulf Øyseths samling.

1851 ble et avgjørende år for Oslo. Da ble det første spadesticket tatt nær Ladegården for anlegg av jernbane. Det var ikke hvilket som helst spadestik. Det ble foretatt av kongens representant, stattholder Severin Løvenskiold foran store tribuner. Det ble brukt en sølvbelagt spade og en mahogni-trillebør. Det var flere engelskmenn til stede, blant andre Mr. Stevenson, sønn av damplokomotivenes oppfinner. Disse hadde i stor grad finansiert foretagendet.

På Gamlebyen gravlund står det en gravstein hvor en kan lese Adolf Tidemand 1814-1876. Vår store maler hviler nok sannsynligvis der

fordi hans bror var lege ved Oslo Hospital. Han hadde en eiendom der hvor Nonneseter kloster lå, på hjørnet av Oslogate og Schweigaardsgate. De var så imponert over toget som fra 1854 raste forbi med 40 km i timen at de bygde et tårn i haven for å kunne se vidunderet. Noen få skritt fra Tidemands grav står det en gravstein med innskriften William Graham, det var engelskmannen som førte toget.

Morgenavisen, lørdag 13. Januar 1917

Paa Kryds og Tvers

Fra Bispegaten

Bispegaten Nr. 32 hører til de allerældste av de mange smaagaarde paa denne Kant, som der er grodd mer end et Aarhundredes Mose paa⁵. Da vi stod og fotograferte det vesle Huset lød der er Stemme bak os: "Naa holder De paa at ta huset tel Far min?" Det var Ekspeditør Kristian Hansen ved Durban Hansens Trælasttomt paa Sørengen, som spurte, og vi benyttet selvfølgelig Anledningen til at slaa en Klo i det elskeværdige Menneske for at faa et par autentiske Oplysninger som Tekst til Billedet.

"Ja Bispegaten hette ikke Bispegaten i gamle Da`r. Den hette Oslo Strandgate. Min Far, Lods Ole Pettersen⁶, og jeg selv, vi er begge barnefødd i det vesle Huset. Far blev fødd 1818, og jeg husker, at han fortalte, at alt da han var liten Smaagut, regnedes hans fødested til de gamle Gaardene i Oslo Strandgate. Saa vi tar nok ikke Munden for fuld ialfald, om vi sier at Huset er sine 150 aar gammelt. Der var i gamle Dager en høi Grundmur under Huset, og det laa like ned til Stranden. Naar det var særskilt høit Vande, husker jeg, at Bedstemor

⁵ De to omtalte husene må ha ligget med et lite mellomrom på sjøsiden av Bispegate der hvor det i dag er anlagt en rundkjøring like nedenfor Borgen.

⁶ Navnet er egentlig Ole Petter Hansen, i følge Petter Hartnes.

ganske gemytlig bandt Baaten vor fast til Dørklinken paa Stuedøren. Ja det blev likesaa til Tide lit blødt om Føtterne, naar Vandet steg mer end som vanlig. En Gang da Bedstemor laa syk, husker jeg at de maatte bære hende tor Stuen, fordi Vandet kom ind paa Visit. Det truet likefrem med at gaa op i Sengen til hende.

Mormonerne hadde etablert liksom Døpested ret ned ved Stranden utenfor Huset vort. Der holdt de paa at døpe Folk Natten lang, og da min Mor en Aften var gaat ned for at se paa dem, var det paa nære Nippet, at de hadde tat og døpt hende ogsaa; men saa kom Far til i siste Liten, og da maatte de slippe hende.

Ellers var her stille og koselig bestandig. Hyggelige, greie Forhold at leve under. Lodser og Skippere var de jo næsten alle disse smaa Huseiere. Og vi gik om hinanden og til hinanden akkurat som var det en stor Familie med mange Barn, og Tanter og Onkler og Bedstemamaer og saant.”

”Hvem fik Gaarden efter Deres Far?”

”Da Far døde i 79 var der en Kaptein Aas, som kjøpte den av Dødsboet ved Auktion. Nu, vet De, eier Jernbanen alting heromkring. Det er vel en 20 Aar siden, at Huset vort gik over til Jernbanen, som jo maa sikre sig Tomter til Stationsarrangemente og saant. Skade, at de ikke fik ”tat” Gaarden til Snekker Nielsen før den blev reven. Den laa på den anden Side Gaten, ret imot Huset vort. Den hadde blant andet en Svalgang ut mot Gaten, som rakte helt utover Fortauget, og riktig fine Folk stanset op og bad om at faa lov at gaa ind og se Gaarden indvendig ogsaa. Men en gammel Gaard, som De ikke maa gaa forbi nu, det er Sudtmansgaarden i Klemensgaten.”

”Tak, vi skal huske paa Sudtmansgaarden!”

Foto av Bispegaten fra ca 1890. Huset til venstre er nr 27. Hustaket øverst til høyre er OsloLadegård. Inntil 1874 het gaten Strandgaten. Bortsett fra Oslo Ladegård er alle bygningene på bildet revet.

Bispegaten 26 er vort andet Billede i dag. Ogsaa den er en arværdig Patron, omend ikke saa gammel som Bispegaten 32. Som vi ser viser Billedet os et overordentlig talende og interessant Gaardinteriør fra den nuværende modne Slegts Bedsteforældres Tid. Det er de obligate Svalganger, Karnapper etc, og alt som hører med til en gammel Trægaard fra gamle Dage. Det skal være en Lods, som oprindelig har sat Gaarden op, eller ialfald eiet den i mange Aar. Som tidligere Beboere hører man forøvrig gamle Navne som Muus og Hall, den siste kaldtes for "Muusderinspektør". Lodsens to Sønner arvet Gaarden efter sin Far, en Skibstømmermand, Johansen kjøpte den saa i sin Tid av disse to Brødre. Han solgte da til Jernbanen.

SANGEN TIL GAMLE OSLO

Mel: Julekveldsvisa

av

Ingrid Lie⁷

*Kjære gamle Oslo, for Oslo det var her
med bispegård og parken, og springvann under trær.
Her var det eplehager og elv med båter på,
og vi slo ball i gaten både store og de små.*

*Hesten dro som alltid sitt tunge lass på slep,
mens spurven satt i lorten og koset seg og pep.
Og mange små butikker de lå i gaten her,
hvor vi fikk alt vi trengte av mat og nye klær.*

*Men tid står aldri stille, og heller ikke her,
for jernban` tok de fleste av våre store trær.
Og elven den ble borte, og båtene med den,
vi satt igjen så fattige og mistet der en venn.*

*Da bilen kom for alvor ble slutten på vår kos,
vår fremtid her i strøket den druknet i eksos.
Og så kom byplanlegger`n, hva ville han ha gjort,
jo slett oss av jorden, vi skulle alle bort.*

*Vi elsker deg fremdeles, du kjære gamle by,
for ennå har du sjarmen og kan bli født på ny
om viljen bare er der hos de som styrer oss.
Vi lover deg å kjempe og for din fremtid slåss.*

⁷ Denne sangen ble skrevet i januar 1984. Ingrid Lie har bodd i Gamlebyen hele sitt liv og var aktiv motstander av rivingen som foregikk i Gamlebyen i 1960- og 1970-årene. Hun var innehaver av jernvarehandelen Bertram Eriksen i Saxegårdsgaten.

Gamle Bispegaten

av

Karen Hansen⁸

*Husene var bare lave og små
med blankslitte trin foran stuenes dører.
Men pyntelig pusset i rekke de lå
og skinnet i lyse og muntre kulører.
og grønne lå løkkene bakenom,
hvor ståene strøk lavt efter jorden,
når været frisknet, og brisen kom
men lukten av saltvann fra fjorden.*

*Tre-fire knudrete frukttrær bar
en kirsebær-drive i blomstringstiden,
som drysset over en gråsvart gard
og dalte bløtt efter fortaugssiden.
Og høisommers lå det et Edens lukt
der fortauget hadde en vinkel,
hvor sipsen sakk ut den forbudte frukt
igjennom stakitt-gjerdets sprinkler.*

*Tronge og lave lå portrom på rad,
men ordentlig gulvlagt med plankebredd dekke.
Bak porten årer med tjeressmut blad
og barkede seil om en mast til en snekke.
Og gården var brolagt med tre eller sten
med gressgrodde strimer i flaten.
Og flagget gikk op i hver eneste en
ved bryllup og gravferd i gaten.*

⁸ Karen Hansen (1879-1950) vokste opp i Oslos Strandgate. Hun var journalist tilknyttet *Tidens Tegn*, men var også revy- og skuespillforfatter og oversatte engelsk poesi. Hun benyttet pseudonymet *Nicolett*. Hun var i sin tid en kjent skikkelse i Oslos kulturliv.

*Hvert hus hadde have, - og liten stump jord.
 En busk eller to bar om våren syringer.
 Levkøi og resenda stod herlig i flor
 og stemorsblomster og krus-balsaminer.
 Og gården og haven var skjermet vel
 med grønt eller ny-hvittet gjerde.
 Der stabbet en gråhåret los ved kveld
 og tittet omtenksomt på været.*

*En kjempestor henngebjerk suste etsteds
 og sopte et tak med glitrende grener.
 Rundt den var et innhegnet stykke med gress,
 stusset og ren-rakt for kvister og stener.
 Og havnet en ball eller snurrebass der,
 sprang barna på lynrappe føtter.
 For ingen fikk lov til å trække for nær
 hvor "bjerka" skjød ut sine røtter.*

*Der gikk tante Randi, - av hvermann kalt så –
 litt kroket i ryggen, litt gulnet i skinnet,
 men øinene lyste fornøyde og blå,
 og smilet kom fort på det skrukkete skinnet.
 Kan hende var vendingen ikke så snar,
 når hun ruslet med skuler til grinen, -
 men engang hun gjaldt for en fullgod kar
 så vel i en båt som på isen.*

*Nå satt hun på kanten av skorsteinen mest,
 hvor ilden slog op om en gryte på kroken,
 og skjermet en røk-sotet krittperest,
 mens blånende skyer krøp frem under knoken.
 Og solen stod fullt gjennom ruten fra sør
 i buklete byglass-kvadrater
 og bredde et skimmer av flandersk valør
 på rekken av spillkum og fater.*

*Et gult lite hus jeg minnes især.
 En gulbrannet katt satt i solen på hellen.
 Myrt stod bak ruten som bitte små trær.
 og hvitmalte skådder ble slått for om kvelden.
 Og gårdsrummet lyste så ren-spylt og hvitt
 som dekk på den fieste skute,
 og haven lå fritt bak et lite stakitt
 med blomster i ring og i rute.*

*I haven var lysthus, - På hardstampet jord
 i ly av syrener stod hvitmalte krakker.
 Der samlet vi oss om skiferstenens bord
 om våren, når kvelden var stille og vakker.
 Som snehvite driver dyrinene lå
 og skjen i den florlette skumring.
 Men straks i den nærmeste gård var de blå?
 Det vakte min dype forundring.*

*Der sommerens vindblaff fikk leke sig fritt,
 og solen fikk skinne til kveldingens skygge.
 Der glitret det blankt og der lyste det hvitt
 og luktet av blomster og såpe og brygge.
 Der var det så pyntet og pusset og pent
 og sandskurt hver eneste brikke,
 at stundom kom godtfolk som ikke var kjent
 og spurte om lov til å kikke.*

*En gammelmor gikk fra det tidlige gry
 og skrubbet og skurte og vasket og vridde, -
 tok på med det samme hver morgen på ny
 og sullret en låt for seg selv mens hun gnidde.
 Og spurte en henne om no'n når hun var
 i godlunet, - straks tvar hun satt på
 et underlig ov-gammel ordtrøkk til svar
 og kanskje no'n rimlinjer attpå.*

*Huset var gjestfritt, - Så mangen en gang
blev bordet kuket om kvelden der ute,
og toddyen dampet, og gubbene sang
og mintes så mangt fra de fôr med si skute.
Og stundom slang også en ungdom iblandt,
som nettopp var kommen op fjorden
og kunde fortelle merkverdig og sant
fra den motsatte siden av jorden.*

*I kroken var post, hvor to hushold tok vann.
På vann-trammen trådte bestandig jeg varlig.
Der fikk jeg først i min unge forstand
at verden er sommerstedts slibrig og farlig.
Men var jeg først over den grønn-sleipe vask,
jeg traff på en utrangert farer,
som stod og bandt garn under naboens ask
med never som knudrete tvarer.*

*Imellom på dagen kom losene hjem
og la op på bordet sin gode betaling.
En dram fikk de kanskje når skuta kom frem
eller tok sig den selv efter ferdig forhaling.
En dram over disken gjør ingen fortred. –
den frisker humøret og kroppen.
Og hjemme stod kaffen og duftet i fredag
så sterk at den svartnet til koppen.*

*Med dem kom en gubbe, - litt ustø iblandt, -
men hilsende alle som venner og kjente.
En gang var det fire av hans som forsvant
i Golfen med Skulda, som troligvis brente.
Det het sig at gubben fikk den gang sitt knekk,
men det lå så lenge tilbake.
Jeg min's bare tørklet han bar til sin sekk
som var proppet med epler og kaker.*

*Tett under grunnen var brøkker og grus
 av avsvidde kirker og munkers haver.
 Der over gikk gresset med saktelig sus
 og jevnet ut strmenns og stodderes graver.
 Et eldgammelt lutende løkkehus lå
 med tak som gikk havlt ned på veggen.
 Og bakers var Ekeberg, grønneklædd og grå,
 med furer glissent langs eggen.*

*En liten forgrening av viken gikk inn
 med kaien med trappetrinn helt ned til bunnen,
 hvor sjøen fløt grumset og spinn
 og stingsild og krabber var jaktvilt på grunnen.
 I ly av en pier lå båtene gjemt
 i broket og tettsluttet rekke.
 Og ungene visste aldeles bestemt
 hvem eide hver eneste snekke.*

*På bryggen stod benker. – Der møttes de titt
 de aldrende folk som var holdt op å fare.
 De kom på sine kveldstur og satte seg litt
 og så på at skutene gjorde seg klare,
 og luktet på dokkvann som sikttent og smult
 ugildelig skvalpet om stavnen,
 men plutselig flammet i brannrødt og gult
 fra smia rett ute på havnen.*

*Se slik var min gate! – Men lengst er det slutt,
 for jernbanen tok en dag og raserte.
 Og gårder ble revet, og haver ble brutt
 og verksteder bygget og tomter planerte.
 En tre-fire småhus er levnet enn
 hvor gaten går over i brygge.
 De står så forlatt og mismodig igjen
 som eget gjenferd og skygge.*

*De barkede loser er også gått bort.
De bares fra hus og sitt daglige virke
én etter én ad en grankranset port
og stedtes til ro ved den kalkete kirke.
Og barna som lekte på bryggens rand
gikk hver hvor hans lagnad bestemte.
For lengst er de spredt over byer og land,
og mange er døde og glemte.*

*Men år om annet kan ennå skje
jeg gpr i den velkjente gate om våren
og ser på de hus som fikk ligge i fred
og går inn og titter i porten og gården.
Litt finn's det vel gjemt som minnes fra før, -
i alle fall er huset det samme.
Men kalde og fremmede øine som spør
står stive i vinduets ramme.*

Barndommens Vår

av

Ellen Marie Stranden⁹

*Jeg drømmer tilbake og minnes
barndommens vår en gang –
og kjenner lukten av prammer
som dypper av skjell og tang.
Den styrker som sol gjennom sinnet,
lekende som en bris –
min barndoms deilige vårlukt,
når fjorden var fri for is.*

*Og hvor hen den streifer meg siden,
husker jeg lek og vår –
og måker med sol i vinger,
å – det var ikke i går
jeg la meg på maven og fisket
krabber med hyssing og skjell,
å – for en fryd når de nappet –
ja jeg var vel fisker vel.*

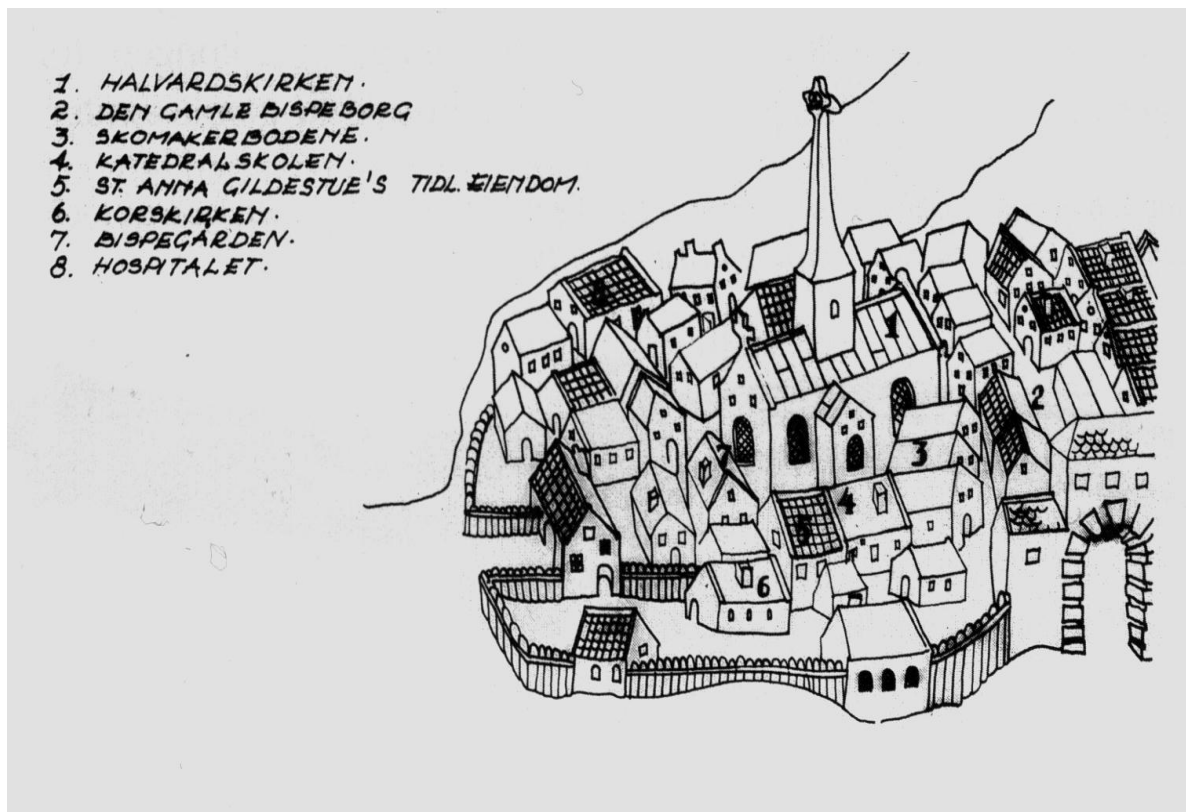
*Og tjæra på båtene smeltet,
fingrene klebet så fint –
det kom kanskje litt på klærne,
det hendte nok mor ble sint.
Men bryggene lå der og lokket –
måtte få være med,
helt til solen ble borte
bak Askerlandet et sted.*

⁹ Else Marie Stranden skriver om dette diktet, fra ca 1930: ”Jeg bodde som barn på Oslo Havnevesens verkstedtomt på Øra, Sørengen 1. Far var verftsmester. Stedet er nå fraflyttet.”

*Kan hende var Sørensgens brygger
bare en skitten havn,
men hestehov var det om våren,
og da va'ke det no' savn.
Og bjerkene spratt selv om jorden
bare var mager sand,
for de hadde sol og utsyn –
så vidt – over fjord og strand.*

*Montro noen bjerker vil ligne
barndommens gamle trær?
Kan noen kastanje blomstre
slik – som de gjorde der?
Å nei – den er det som ble borte –
det – som vi bare når
når "våre kastanjer" blomstrer
ved lukten av bardoms vår.*

Gamlebyen – et historisk skattkammer

I dag er Gamlebyen kanskje mest kjent for sin middelalderby – for ruinene. Noen av disse forteller om en svunnen storhetstid, som nådde sitt høydepunkt under kong Håkon Magnus V, da Oslo ble rikshovedstad. Håkon Magnus ble kronet i Hallvardskirken i 1299 og giftet seg samme år med dronning Eufemia av Rügen. Tegningen over, av tidligere byantikvar Kjeld Magnussen, er basert på et relieff på Frederik IIs sarkofag i Roskilde domkirke. Det er det tidligste, bevarte bilde av Oslo, slik byen kan ha sett ut på midten av 1500-tallet.

Gamlebyen historielag har som formål å verne om, og ta vare på, Gamlebyens kulturminner og 1000 år med byhistorie. Historielaget ble stiftet 23. oktober 1996.

Gamlebyen historielag ser det som viktig å skape interesse for, og spre kunnskap til bydelens innbyggere om den lokale historien.

Alle som støtter vårt formål, og vil arbeide for våre målsetninger er velkommen til å bli medlem i **Gamlebyen historielag**.

Gamlebyen historielags skriftserie - utgivelser

Redaktør: Helge Godø

1. *Lov og rett i MA – Rettssystem og rettsaker fra Oslo ca 1300*,
av Tine Berg Floater
2. *Barndom i Oslo Ladegård*, av Jo Tenfjord
3. *Barndomsminner*, av John E. Abelson
4. *Tiggerordener i de norske byene i middelalderen*, av Inger-
Johanne Ullern
5. *Forstaden under Ekebergåsen*, av Lars Thue
6. *Oslos oppkomst*, av Petter B Molaug
7. *Rikshovedstaden Oslo*, av Hege Roaldset
8. *Småglimt, dikt og bruddstykker fra Gamlebyens historie*,
diverse bidragsytere
9. *Småhusbebyggelsen fra 1860-årene i Ekebergskråningen –
beskrivelse og registrering*, av Tove Larsen og Helge Godø